

van der Chijs začal vydávat Tydschriftt voor algemene Munten Peningkunde (vycházel v letech 1832 – 1843) a Němci Hermann Grote Blätter für Münzkunde (1834 – 1844) a Joseph Leitzmann Numismatische Zeitung (1834 – 1873). Na přelomu 30. a 40. let se pak objevily časopisy, které vycházejí dodnes – britský The Numismatic Chronicle and Journal (od roku 1838), francouzská Revue de numismatique (od roku 1838) a belgická Revue Belge de numismatique (od roku 1841). Jiné země se trvale vydávaných periodik dočkaly později. Rakouský Numismatische Zeitschrift byl založen roku 1869 (zakladateli byli Christian W. Huber a J. Karabacek), v Německu vznikl roku 1874 jako vedoucí časopis Zeitschrift für Numismatik, v Itálii Rivista Italiana di numismatica e scienze affini (od roku 1888), ve Švýcarsku Revue Suisse de Numismatique (od roku 1891), V Polsku Wiadomości Numizmatyczne – Archeologiczne (od roku 1889), v Maďarsku Numismatikai Közlöny (od roku 1901).

Čechy se k těmto zemím připojily svým numizmatickým časopisem až po 1. světové válce. Nejprve to byl Věstník Numismatické společnosti československé, který vycházel v letech 1919 – 1923. Od roku 1925 vycházel Numismatický časopis československý (1925 – 1952 s nucenou přestávkou 1943 – 1949, vydavatelem časopisu byla Numismatická společnost československá), který byl v roce 1953 přeměněn v Numismatický sborník, jehož vydavatel se stal Československá akademie věd (zatím poslední 19. svazek vyšel v roce 1993). V analogické periodicko-knižní formě začal v roce 1970 vycházet jako první specializované numismatické periodikum na Slovensku sborník Slovenská numismatika (v roce 1998 vyšel jeho zatím poslední 15. svazek). Po 2. světové válce numismatických časopisů u nás, podobně jako ve světě přibývalo. Nejprve, v roce 1945, se objevilo druhé periodikum Numismatické společnosti československé, Numismatické listy, které jsou dnes nejdéle vydávaným českým numismatickým časopisem (od roku 1963 časopis vydává Národní muzeum). O deset let později začal vycházet v Opavě

Slezský numismatik (1955 – 1971) a krátce na to v Brně Moravské numismatické zprávy (1956 – 1980).

Vrátíme-li se zpět do doby tvořící se pozitivistické historické vědy, je na prvý pohled patrné, že od numismatiky nežádala zatím nic víc, než tomu bylo dosud. Mnohem větší význam pro numismatiku měl rozvoj historicky pojatého národního hospodářství od 40. let 19. století.

Politická ekonomie, řešící historicky konkrétní mechanismus jen relativně datovaných či datovatelných událostí, kladla numizmatice nepřímou otázku, a to s nárokem na kvalifikovanou odpověď. Úzké kontakty mezi oběma obory obohacovaly tak nejen ekonomii, ale především numismatiku. Zejména proto, že ji určovaly historický badatelský smysl, který pak přenesla do historiografie v podobě hospodářských dějin.

V metodologickém slova smyslu byla problematika numismatiky vyhrocena na počátku 20. století rakouským badatelem Arnoldem Luschinem z Ebengreuthu, který formuloval ve své syntéze *Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte* (1904) základní funkci oboru jako „dějiny mince a dějiny peněz“ a podřídil tomu úkol, cíl i veškerou systematiku numismatiky. Ta se pak chápala jako „samostatná věda“ a toto pojetí bylo v meziválečném období v zásadě obecně přijato a prakticky uplatňováno. Po druhé světové válce bylo toto pojetí ještě hlouběji zpracováno řadou předních středoevropských numismatiků a historiků.

Stále zřetelněji se projevovaly tendence k přesnější analýze numizmatických pramenů, jmenovitě k řešení metrologických otázek a k soustavnějšímu využívání matematických postupů při zhodnocování funkce platidel. Pokud jde o mince, přišly ke slovu i přírodní vědy (chemie, fyzika), jejichž výpověď byla doplňována systematickým zkoumáním písemných pramenů. Konečným smyslem tohoto zkoumání je poznání mincí a všech ostatních platidel jakožto peněz.

Přibližně stejným směrem se ubíral vývoj numismatiky i v českých zemích. První období (přibližně od 14. století) je charakterizo-

váno výhradně sběratelskými hledisky, která nabývají na rozsahu zvláště v 16. a 17. století. V žádném kabinetu kuriozit nesměly chybět mince (např. pražské rudolfínské sbírky, Stradův kabinet aj.), zejména antické, ale i pozoruhodné ražby současné. Souběžně se sběratelstvím se objevují v soudobé literatuře historické exkursy o vývoji mince a měny (např. Jan Dubravius, Pavel Stránský, Bohuslav Balbín, aj.). Ale teprve osvěcenský dějezpýt druhé poloviny 18. století projevoval iniciativní zájem o minci jako o specifický zdroj informací, tedy jako o historický pramen. V těchto souvislostech je třeba jmenovat především Gelasia Dobnera (1719 – 1790), z jehož podnětu se pokoušel o souvislejší výklad vývoje české měny a mince nejprve ředitel vídeňského dvorského archivu Antonín Taulow z Rosenthalu (1702 – 1779) a později M. A. Voigt (1733 – 1787). Voigtovi se podařilo i na základě bohaté sbírky mincí litoměřického biskupa Emanuela Arnošta z Valdštejna (1716 – 1789) a s využitím řady písemných pramenů vytvořit na svou dobu překvapivě dokonalou a rozměrnou práci. Ve čtyřsvazkovém díle *Beschreibung der bisher bekanten böhmischen Münzen*, které vycházelo v Praze v letech 1771 – 1787, podal první specializovaný výklad vývoje českého mincovnictví. Proto je také považován rok 1771 za termín vzniku české vědecké numismatiky.

V době vydávání Voigtova díla se začala numismatika pěstovat i na pražské univerzitě. Po reformě filozofických studií v roce 1784 v duchu osvícenství byly začleněny do historických přednášek i pomocné vědy historické (tj. diplomatika, heraldika, antické starožitnosti a numismatika) jako zvláštní obor. Prvním profesorem těchto disciplín se stal na tehdejší Karlo-Ferdinandově univerzitě František Antonín Steinsky (1752 – 1816) a po něm Jan Helbling z Hirzenfeldu (1789 – 1865). Z jeho podnětu byla při univerzitě založena v letech 1822 – 1823 i sbírka mincí, která existuje dodnes.

Ještě za života Steinského dosáhla numismatika významného pokroku, a to mimo okruh oboru, do kterého náležela. Stalo se tak díky profesoru statistiky na pražské univerzitě Josefu Maderovi (1754 –

1815), který se věnoval analytickému zkoumání středověkých mincí, jmenovitě brakteátů (Versuch über die Brakteaten insbesondere über die Böhmischen /1797/; Zweiter Versuch über die Brakteaten /1808/; Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters /1808–1813/). Vytvořil tak metodické předpoklady k samostatnému historickému využití mincí jako zvláštních historických pramenů.

V průběhu 19. století se však postupně přesouvalo pěstování této disciplíny do okruhu Českého muzea založeného v Praze roku 1818 a krátce předtím vzniklého Moravského muzea v Brně. V obou jmenovaných institucích vznikaly z poměrně skromných počátků rozsáhlé a dokonale spravované sbírky. Další centrum odborné a vědecké numismatické práce se vytvořilo v Olomouci kolem sbírky Společnosti vlasteneckého muzejního spolku a jejího časopisu. V posledních desetiletích 19. století vznikly v Čechách a na Moravě numismatické sbírky v mnoha nově založených muzeích v regionech. Zaznamenám byl i vznik sbírek gymnaziálních.

Rozhodující význam měla měla numizmatická sbírka Českého muzea v Praze. Jejím základem se stala soukromá sbírka mincí, kterou roku 1830 věnoval muzeu hrabě František Sternberg – Manderscheid (1763 – 1830). V roce 1883 došlo k jejímu oddělení od správy knihovny a správcem se stal matematik, profesor Československé obchodní akademie Josef Smolík (1832 – 1915), který se staral nejen o soustavné doplňování, ale zejména o zpracovávání přírůstků. Zvýšeným zájmem o nálezy mincí a chápáním hospodářské funkce mince předjímal v jistém směru i budoucí bádání. Po odchodu J. Smolíka byl pověřen správou numizmatické sbírky Národního muzea Gustav Skalský (1891 – 1956), odborně školený historik, v němž získala česká numismatika vlastně prvního badatele evropské úrovně i rozhledu. Jeho zásluhou se stávalo postupně Národní muzeum střediskem odborné numizmatické práce.

Základní metodologický problém numismatiky, nastolený roku 1904 A. Luschinem, přejal i G. Skalský a k jeho řešení zaujal stanovisko nejen explikativně, ale – což bylo důležitější – i v konkrétní nu-

mizmatické analýze pramenů. Základní otázku oboru, na rozdíl od Luschina, zodpovídal Skalský ztotožněním, nazíraje *Münzgeschichte* jakožto *Geldgeschichte*. V roce 1931 podal v tomto smyslu také svou definici odporu: „Numismatika je věda, která zkoumáním vnějších a vnitřních vlastností mincí v souvislosti s ostatními událostmi, hlavně s jevy hospodářskými a sociálními, osvětluje dějinný vývoj a dějinnou úlohu peněz.“ Vymezuje tedy dějiny peněz na dějiny mince (jeho definice tuto opačnou projekci nejen připouští, ale přímo s ní počítá) a tím respektuje i pramennou základnu oboru v časové rovině.

Po odchodu G. Skalského z funkce přednosta numismatického oddělení Národního muzea v roce 1945 (byl pověřen vedením Národního muzea) vstoupila do čela české numismatiky Emanuela Nohejlová-Prátová (1900 – 1995). Nespornou její zásluhou je komplexní pojetí numismatiky jako specializované historické vědy, determinované funkčně a velmi široce nazíraným předmětem studia – penězi. V tomto smyslu také definovala základní metodologický problém numismatiky, když napsala, že: „Numismatika může být naukou o penězích a jejich dějinách.“

Mimo univerzitu a zejména České (Národní) muzeum a Moravské muzeum v Brně měly významný podíl na rozvoji disciplíny v 19. a 20. století též různé sběratelské společnosti a zvláště jednotlivci – amatéři, kteří z tohoto okruhu vzešli. Už v letech 1848–1849 byl v Praze založen Verein für Numismatik pátý numizmatický spolek v Evropě (starší vznikly v Londýně (1836), v Bruselu a v Petrohradě (1841), v Berlíně (1843), z jehož podnětu vznikl doplněk ke klasickému dílu Voigtovu, totiž práce policejního komisaře Jindřicha Otokara Miltnera (1827–1881) a soudního rady Josefa Neumanna Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privatmünzen und Medaillen (Praha 1852 – 1870) a souběžně dílo Neumannovo Beschreibung der bekanntesten Kupfermünzen (6 sv. Praha 1858 – 1872). Po zániku tohoto spolku na počátku 70. let 19. století žádná oficiální numizmatická společnost neexistovala a sběratelé se volně soustřeďovali především kolem rozsáhlejších

soukromých sbírek. Významnou osobností sběratelského okruhu ve druhé polovině 19. století se stal zejména zahradní architekt Eduard Fiala (1855 – 1924), znalec evropského mincovnictví a tvůrce na svou dobu kritického díla *České denáry* (Praha 1895). Z dalších dosud užívaných soupisových prací (*Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer* (1888 – 1890); *Collection Ernst Prinz zu Windischgrätz* (1895 – 1917); *Münzen und Medaillen der Welfischen Lande* (1895 – 1917); *Münzen und Medaillen Stempel-Sammlung des k.k. Hauptmünzamt in Wien* (1901 – 1906). Z dalších pracovníků je třeba uvést ředitele čáslavské školy Klimenta Čermáka (1852 – 1917) a účetního tiskárny, později kustoda numismatické sbírky pardubického muzea Bedřicha Skrbka (1886 – 1918), autory třísvazkového díla *Mince království českého za panování rodu habsburského* (Pardubice 1891 – 1913), z moravských badatelů konečně Inocence Ladislava Červinku (1869 – 1952).

V roce 1913 se vytvořil numismatický kroužek kolem antikváře Karla Chaury (1869 – 1945), z jehož podnětu byla v roce 1919 založena v Praze Numismatická společnost československá. V odborném slova smyslu získal významné postavení v této společnosti v meziválečném období zejména JUDr. Viktor Katz (1880 – 1940), jehož práce přinesla důležité výsledky zejména při řešení chronologie nejstarších českých denárů 10. století. Po druhé světové válce zaujal toto místo znalec keltského a českého středověkého mincovnictví PhDr. Karel Casteln (1903 – 1981).

Terminologie, s níž numismatika jako historická disciplína pracuje, je většinou odvozena od pojmosloví těchto oborů, v nichž se mince projevuje jako objekt nebo funkce (mincovní technika, politická ekonomie, právo, dějiny umění atd.). Ujasnění těchto pojmů je nutné v celkovém kontextu a v určité návaznosti, směřující od obecného ke zvláštnímu, tedy od peněz k minci a k platidlům.

Penězi rozumíme prostředek směny různých druhů zboží. Úlohu směnného prostředku přijímaly živelně různé ekvivalenty (tzv.